

# Beszámoló a Klebelsberg Kuno ösztöndíj támogatásával végzett amerikai kutatómunkáról

1. Név: Cseh Gabriella

2. Kutatás témája: A Marton Ervin hagyaték

3. Kutatás helye: Pier Marton Ervin Marton gyűjteménye; Saint-Louis, *Wells Fargo Art Collection*, Saint-Louis; Yves Marton Ervin Marton gyűjteménye, Los Angeles; *Stephan Cohen Gallry*, Los Angeles.

4. Időtartam: 2018. július 31. – 2018. szeptember 30.

5. A kutatott gyűjtemények, az átnézett irat- és dokumentumállagok és a találatok ismertetése:

**Az elkészült reprodukciók minősége a hagyaték jogtulajdonosainak kérése szerint lett beállítva. A képek, semilyen publikációra nem használhatóak, nem másolhatóak.**

A Külgazdasági és Külügyminisztérium Klebelsberg Ösztöndíja támogatásával 2018 -ban két hónapig volt alkalmam Marton Ervin (született Preisz Ervin, Budapest, 1912 – Párizs, 1968) hagyatékát kutatni. A téma hungarológiai, a fotóművészet franciaországi magyar emlékeit állítja célkeresztbe.

Az ösztöndíjjal lehetőség szerint, célként tűztem ki Marton Ervin hagyatékának – műveinek, emléktárgyainak, használati tárgyainak és privát fotóinak – teljes körű feldolgozását. Az újabb életrajzi adatok feltárása és a tárgyalt életmű alaposabb megismerése további perspektívát kínálhat az adott éra kapcsolatrendszerének pontosabb feltérképezésére.

Marton munkásságával *Enteriörtörténetek*<sup>1</sup> c. doktori kutatómunkám (*Université Paris-Sorbonne - MOME Budapest*) kapcsán találkoztam korábban, mely a magyar származású, a két világháború között Franciaországba érkező fotóművészekre koncentrált, így André Kertészre és Brassaira. E két művész párizsi privát életterein keresztül újabb élettörténeti epizódokat sikerült feltárni távolodó múltjukból. A magyarországi közös gyökerek, messze a hazától, gyakran bonyolult szálakat szőttek a kortárs alkotók között, olykor biztonságot jelentve egymásnak, olykor pedig kihívást vagy konkurenciát.

2017-ben befejezett munkámnak Marton Ervin még nem volt központi témája, de a kutatás során megkerülhetetlen anyagként bukkant fel a kutatott

<sup>1</sup>Cseh Gabriella: *Enteriörtörténetek - Térrekonstrukciók kísérletek a kulturális emlékezet párizsi helyszínein: André Kertész és Brassai privát terei ma*, MOME-Université Paris-Sorbonne, 2017.

archívumokban, gyűjteményekben. Már ezen a szűrőn át is kirajzolódott munkásságának minősége, jelenléte a korszakban. Alulreprezentáltsága, eddigi erősen hiányos feldolgozásának fontossága vitathatatlaná vált.

Marton természetesen jelen van a *Magyar származású fotográfusok Franciaországban 1920-tól napjainkig* c., 2019 januárjában megjelenő könyvben, - melynek társszerzője vagyok Cserba Júliával – mely a magyar származású, Franciaországban hosszabb-rövidebb ideig tevékenykedő fotográfusokat, fotóművészeket gyűjti össze és mutatja be röviden. Ez a munka tette világossá számomra, hogy az eddig ismert archívumi jelenlétein kívül – amelyek előzetes kutatásaim terepei voltak, mint a párizsi *Bibliothèque nationale de France, Collection Estampes et Photographies*, a kecskeméti *Magyar Fotográfiai Múzeum*, és a *Magyar Nemzeti Galéria* gyűjteménye -, magánkézben található a hagyaték törzsanyaga, közel 95%-a. Az állomány nehezen elérhető, nemcsak azért, mert jelenleg az Amerikai Egyesült Államok két, távolabbi városában található, de azért is, mert mindkét fontos anyag ismeretlen minőségi rendszerezésű magántulajdonok részét képezi.

A hirtelen elhunyt művész özvegye, Marton Marthe (született Zafír Márta, Kiskunfélegyháza, 1915) két gyermekével, 1968-ban Los Angelesbe költözik, felszámolva maga mögött a párizsi életüket. Ezzel a mozdulattal tolódik fizikai értelemben egy másik kontinensre az életmű és így kerül a pincébe közel ötven évre az az anyag, melyet nagyobb eséllyel tanulmányoznának az európai érdekeltségű, lokális szereplők, európai kultúrára fókuszáló kutatók. Marthe Marton halála után ezt a nehezen kutatható mezsgyére került örökséget két fia, Pier és Yves Marton gondozzák tovább.

A törzsanyagot Pier Marton (1950) magántulajdona teszi ki, Saint Louis (Missouri) városában. Előzetes értékelés alapján megközelítőleg együttesen kétezer fotográfiát, vintage nagyításokat és negatívokat becsült meg az örökös. Szintén Saint Louisban találhatóak további művek és dokumentumok a *Wells Fargo Art Collection* archívumában. Ez utóbbi gyűjtemény semmilyen ismert kapcsolatban nem áll az örökösökkel, a kollekció véletlenül került egyazon földrajzi helyre.

Második legjelentősebb mennyiségű dokumentumforrás – előzetes becslés alapján néhány száz darab - a művész második fia, Yves Marton (1957) tulajdonában található, Los Angelesben. Ezen túl a *Stephan Cohen Gallery* is saját művészeként kezeli Martont, így közel hatvan kópiát tart gyűjteményében, szintén Los Angeles-i székhelyén.

Ezen anyagokat voltam hivatott feltárni a Klebelsberg Ösztöndíj segítségével. Vállaltam a hagyaték és az intézményi gyűjtemény teljes körű számbavételét, tételes jegyzékek, és lehetőség szerinti másolatok készítését.

Első kutatási hely Pier Marton otthonában volt, Saint Louisban. Az örökössel folytatott - francia nyelvű - levelezésünk ellenére sem lehetett az állomány pontos

mennyiségét és minőségét ekkora távolságból előre meghatározni. Minden erre irányuló kérdésemre csak olyan választ kaptam, ami rendezetlen és nagyon nagy számú fotográfiára és tárgyi emlékre utalt.

Mivel egy olyan állomány került figyelmem központjába, ami elsősorban vizuális természetű, fizikailag távol esik Magyarországtól, Európától - tehát az esetleges gyors visszatérés egy be nem fejezett kutatási fázis elvégzésére nem feltétlenül akadálytalan -, így kutatási munkám fontos szempontja volt, hogy a lehető leggyorsabban konvertáljam „látható tartományba” a feltárt vizuális értékeket.

E munka elvégzése nélkül csupán a negatívok kiterjedéséről, esetleg néhány képről írhatnék két hónap alatt, véletlenszerű választás alapján - véleményem szerint - értelmetlenül. Így állítottam fel azt a reprodukciós rendszert, aminek a segítségével megközelítőleg a hagyaték több, mint 60 %-át sikerült katalogizálható minőségben láthatóvá tennem. Ez az eredmény is csak egy megfeszített munkatempó mellett volt elérhető. Hatékonyságának köszönhetően azonban **ehhez a minden rendezést, rendszerezést, feldolgoást nélkülöző csaknem teljes életműhöz, felmutathatók egy olyan digitális képi törzsanyagot, amire további kutatásaimat nagyobb kötöttségek nélkül építeni tudom. Értelemszerűen ez a képanyag az elvégzett munka, így ez képezi a alábbi beszámoló magját is mely mellékletként, a csatolt USB-kulcon található közel tízezer felvételévelről készült nézőkép.**

A beszámoló képi jellegének hangsúlyozása a talált anyag természetéből fakadóan adódott. Egy logikusan felépített feldolgozás első, megkerülhetetlen lépésként szükséges, miszerint csak arról gondolhatunk bármit is, amit látunk, csak olyan képanyaggal lehet dolgozni, ami legalább virtuálisan a rendelkezésünkre áll. Az állomány tehát egy anarchikus, lom-szerű állapotból a rendezés (de még nem rendszerezés) útjára lépett, az örökség kezd értelmezhető formát öltetni. Az elméletileg vállalt munka nem arányos az időegység alatt elvégezhetővel, így optimalizáltam a lehetőségeket.

A hagyatékunk az ösztöndíjjal vállalt „teljes körű számbavétele” két hónapos kutatómunka után nem lehetett maradéktalan, mert végülis a valós mennyiség jóval meghaladta az előzetes becsléseket, illetve még egy homogén, gyors, de még igényes feldolgozás minimális időtartamát is. Hasonló okokból nem lehetséges az előzetesen vállalt „tételes jegyzék” adott időegység alatti maradéktalan elkészítése sem. Erre irányuló törekvéseim első szinten, legpontosabban csak a mennyiség meghatározásában tud egységesen megfogalmazódni.

A „lehetőség szerinti másolatok készítése” nagy öröömre megvalósulhatott, még ha az örökös kivánságra magas minőségbeli megkötésekkel is járt. Ennek értelmében Pier és Yves Marton csak abban az esetben engedélyezte a reprodukciók készítését, amennyiben azok nem haladják meg az általuk támasztott minőségi minimumot, azaz nem reprodukálható, csupán katalogizálható méretben kerülnek átadásra.

A mellékelt közel tízezer reprodukció publikációs és bármilyen felhasználási jogát az örökösök szintén engedélyhez kötik, ezt arra az esetre kérték jelezni, ha valaki, vagy bármilyen szervezet a minimális technikai feltételek ellenére megpróbálna a publikációval. Itt kell megemlítenem azokat a dokumentumokat, melyek ugyan az örökség részét képezik, és reprodukálásra is kerültek, de tulajdonosi kérésre nem tehetem a csatolt mellékletbe. Ez utóbbi mennyiség azonban nem számottevő, elsősorban személyesebb jellegű dokumentumok, vagy képek.

Az első pontosabb analízis megérkezésem után, helyben volt lehetséges. Minden Marton-munkát tartalmazó, kapcsolódó kartondoboz együttesen 150x150x50 cm-es blokkot tett ki. Tartalma ceruzarajzos noteszek; pasztellrajzokkal és festményekkel telített mappák; korabeli fotópapíros dobozok vintage nagyításokkal; 6x9 cm-es üvegnegatívokat tartalmazó dobozok; részben üres, de többnyire megtöltött középformátumú negatívrendszerező dossziék; kisformátumú keretezett diapozitívok dobozai; rengeteg dobozba ömlesztett, felvágatlan, középformátumú fekete-fehér tekercsnegatív; több doboznyi középformátumú fekete-fehér negatív borítékokban. Ez utóbbiak részben téma szerint kerültek osztályozásra, részben pedig minden archív feltételt és rendszerezést nélkülöző módon töltöttek meg borítékokat, dobozokat, zacskókat. Továbbá nyomtatott anyagban megjelenő publikációk, kiállítási plakátok és meghívók szintén ezen dobozok tartalmi voltak, ahogy kis méretű plasztikák és személyes dokumentumok, levelezések egyaránt. Egyetlen 30 cm magasságú büszt, a *Golem* mellszobra nem került ebbe az 1 m<sup>3</sup> kiterjedésű blokkba.

A Klebelsber Ösztöndíjjal folytatott kutatómunkámnak számszerűsíthető eredménye több, mint tízezer reprodukció, amit a két városban, három helyszínen készítettem. Ebből 9153 db került a mellékletbe, de minden elkészült kép, mindennemű publikációs jogának tulajdonosai a művész két örököse, engedélyük nélkül a digitális anyag nem adható ki.

A mellékletben megtalálható képanyag tartalmazza a két városban készített reprodukciókat. Los Angelesben 1984 tárgyfoto készült Yves Marton és a *Cohen Gallery* helyszínein. Saint Louisban embertelen tempó mellett sikerült 7459 reprodukciót készíteni csak a Pier Marton magántulajdonából. A három helyszín feltételei merőben különbözőek voltak, melyek a munka gyorsaságát is befolyásolták.

A 20. Századi magyar származású fotóművész egyike azoknak, akik pályafutásuk során külföldön kapták a legtöbb elismerést és még életükben nemzetközi hírnévre tettek szert. Marton festői és grafikai munkássága mellett szobrászattal, fotográfiával, plakáttervezéssel is foglalkozott. Az elkészült 422 db dia-reprodukcióból 206, diatartó tasakba került a feltárás során, mely megközelítőleg 3100 felvételt tartalmaz. Ezek az oldalanként befotózott átnézeti pozitív anyagok tartalmazzák Marton azon anyagának egy részét, amelyet professzionális fotográfusként készített megrendelésre.

Dolgozott a *Larousse*, a *Les Guides Blus* és a *Hachette* számára is. 1959-ben, Maurice Fombeure költővel *Paris m'a souri* (Párizs mosolyog rám) címmel könyve jelent meg. Ezeknek a képanyaga is részben felbukkan a kis-, és középformátumú képkockák között. Tudjuk, hogy André Malraux francia kulturális miniszter rendszeres megbízással látta el Martont, képeit is ismerhetjük a megjelenő kiadványokból. Kutatásra vár tehát, hogy a *Francia Nemzeti Turista Hivatal* megbízásából készített poszterek és brossúrák képei ezek között található-e, vagy a további, feldolgozatlan képanyagban keresendő.

A fennmaradó 216 reprodukció nagy része Yves tulajdonából került ki. Ezek egyes fotók bemutatása, melyeken főleg a családi élet párizsi eseményeit követhetjük nyomon. Gyermekportrék, és lakásinteriőrök szintén felfedezhetőek, melyekről az örökösök konfirmációja alapján tudjuk, hogy a család lakása volt. Privát dokumentumokból derül ki a lakásuk címe, a *11 rue Bellier-Dedouvre 75013 Párizs* is.

Átnézeti negatív hordozóból találhatunk mind 6x9 cm méretű üveglemezeket és hajlékony film alapút is. Előbbiből a jelenlegi feldolgozottsági szinten 46 db lett reprodukálva, továbbiak felbukkanására azonban még számítani lehet. Utóbbi hordozóra készült anyag az örökség egyik legyszámottevőbb része, hiszen eddig 10100 darab filmkocka lett rögzítve, melyből 277 tartalmaz családi eseményeket, gyermekportrékat, női aktfotókat, önportrékat és műterementériőrt a művész saját műterméből, és 9823 db képkocka lett dokumentálva 1770 db negatívrendszerező savmentes lapokban.

A negatívok ilyen jellegű rendezése némi rendszerezést is megkövetelt, viszont közel sem készülhetett a teljesség igényével, hiszen ekkora mennyiségű átnézeti film rendszerezése akár éveket is igénybe vehet. Céлом továbbra is elsősorban a láthatóvá tétel volt. Így sikerült felmérni, hogy a fekete-fehér negatívállomány nagyobb témái a híres emberek portréi, riportok, család, zsánerképek, tájképek, *street photography*, női aktok és önportrék.

Legjelentősebb mennyiségű a *Les Peintres témoins de leur temps* c. kiadványhoz készített nyersanyag is ezek között fedezhető fel. Az esemény hivatalos fotósaként többek között olyan kiemelkedő kortárs nagyságokról készített portrékat, mint Jean Cocteau, Brassai, Yves Montand, Charlie Chaplin, Albert Camus, Jacques Prévert, Mauriac, Picasso, Jean Genet vagy Marc Chagall. Blaise Cendrars ismert portéjának negatívját szintén itt találjuk. Ő volt az aki Martont a fekete-fehér képek „ászának” nevezte. Portéművészete a háború utáni időszakban teljeseedett ki, ennek eredményeként olyan további nagyságok képmását jegyezheti, mint Jean Renoir, Pierre Cardin, Marcel Jouhandeau, Marcel Aymé, Aragon, Pierre abbé, Van Dongen, Christian Dior, Francois Mauriac, Foujita, Paul Leautaud, Albert Camus, Jean Cassou, Josephe Crépin, Jean-Paul Sartre, Henri Matisse, Ingrid Bergman, Albert Schweitzer, és ez csak néhány a teljes listából.

További portrék fedezhetőek fel magyar kortársairól, melyek szintén alátámasztják, hogy Marton, korának aktív szereplője volt, elhivatott szakmai meggyőződést tanúsítva. Ahogy róla is sokat megtudhatunk kiterjedt kapcsolatrendszerébe tartozó művésztársai emlékei, hagyatéka vagy munkássága révén, úgy a művész hagyatékának tanulmányozása szintén új adatokkal szolgál és szolgálhat a művészközösség mélyebb megértéséhez és a magyar kulturális kontextus újabb revelációihoz.

Tudjuk, hogy 1944-1946 között Bölöni Györggyel és Pór Bertalannal részt vett a párizsi *Magyar Ház* újjászervezésében, és szintén jelentős szerepet vállalt abban, hogy unokabátyja, a festő Tihanyi Lajos hagyatéka sértetlenül átvészelve a világháborút, majd Budapestre, a *Magyar Nemzeti Galériába* kerülhessen. Mind a *Magyar Házról* mind Pórról és Bölöniről is dokumentumai, fotói maradtak ránk. A párizsi művészkörökben olyan, szintén magyar származású fotóművészek barátságára talált, mint Brassai, André Kertész vagy Emric Fehér illetve az író Németh Andor. A hagyaték feltárása során róluk is előkerültek negatívak, portrék.

Révai Ilka szintén kivételes képanyag a maga két negatívjával, hiszen szinte ez az összes kései kép a művésznőről (a kecskeméti *Magyar Fotográfiai Múzeum* Révai-vintage kópiája szintén egy Marton-felvétel). További áttekintés alapján megtaláljuk Fischer Anny, Nicolas Schöffer, Piko, Etien Hajdu, Varga Ferenc „Feri”, Czóbel Béla portéit is. Pontos listát a negatívak mélyreható tanulmányozása után lehet készíteni, melyre a két hónapos kutatóidő nem volt elegendő.

Magyarországi éveiből kiemelkedő a *Műterem Galériában*, Farkas Aladárral rendezett közös kiállítása, melynek pozitív visszhangja volt, és néhány művének beválasztása a *Nemzeti Galéria* képzőművészeti gyűjteményébe. Farkas Aladár „Ali” barátja portréja a művész barátjának műtermében készült el, majdnem egy teljes tekercs középformátumú negatívra.

További negatívak találhatóak, melyek az alábbi feliratokkal ellátott borítékban voltak: „Magyarország-Budapest”, „Hongrie – Hortobágy”, „Paris”, „Fontainebleau”, „London”, „Angleterre”, „London- Trafalgar Square”, „London- Thames”, „Menton”, „Monte-Carlo”, „Hay-les-Roses”, „Cagnes-sur-Mer”, „Versailles l’hiver”, „Côte d’Azour”, „St Tropez”, „St Paul”, „Dior-Savin”, „Hane-Katz”, „Aragon Elsa Triolet-Taschlitzki”, „Potier”, „Vilmoren Louise de”, „Z. Jean-Marie- Carzou- R. Petit”, „P.E. Viktor”, „Végh”, „C. Vaucaire”, „Ober Henry”, „Zavatta- Caillei”, „Hector Huibobro”, „Verdet André”, „Hamoudi Jamil”, „W. Kischka”, „Michel Simon”, „Exp. Sculptures d’enfants”, „Signoret Simone”, „Montand Yves”, „Egry József”, „Prof. Lépine- Hambourg”, „Legros”, „Sándor Judith”, „Dr. Lamaze- Fougeron”, „Longuet”, „Labarthe André & Oberlé Jean”, „Layani”, „Lazareff- Nakache”, „Gereblyes”, „Ali Khan- Thereckovits”, „Prof. Mondor”, „Nat Yves”, „Nejavits”, „Louis Perrone par Louis Neillot”, „Plisson céramique”,

„Calet Henri- Marie Laurencin”, „Mirnalini Sarabhai et Group”, „Sylvia Monfort”, „Combloux”, „Sevilla”, „Toledo”, „Hte Savoie”, „Lyon”, „Paris”, „Grande Synagogue de Paris”, „Pl Vendôme”, „Pont Neuf”, „Hungarians in Paris”, „Wedding”, „Caroussel”, „Baccarat”, „Bourgogne”, „Types hongrois”, „Orly, champs d’aviation”, „Les abattoires”, „Usine à Gaz”, „Manifestation religieuses et politiques”, „Feu d’artifice”, „Monuments et status”, „Usines”, „Affiches”, „Paysans normandes”, „La mer et bateaux”, „Verrerie”, „Chantier navale”, „Café, bistrot”, „La rue”, „Larousse”, „Vernissage P.T.T.”, „Concierge 1965”, „14 juillet 1949”, „Construction Le Corbusier”, „Laboratoire”, „La nuit”, „Nageur”, „Déjeuner”, „Animaux”, „Abstract”, „Vendanges”, „Hongrie costume paysans”, „Tó”, „Rákosi”, „Hongrie costume de Kalocsa”, „Indochinois”, „La maison de Petőfi Kiskőrös Hongrie”, „Marché”, „1ere Mai”, „Exp. Gargallo”, „Tivoli”, „Maison Hongrois”, „Résistance et libération”, „P. Brasseur-Guerrier”, „Marx tombeaux”, „Festival Inter de Cinema Cannes”, „Sport”, „Cimetière de Paris”, „Kreutzberg”, „Enfants”, „Enfants dans la rue”, „Enfants, divers”, „Scènes de rue”, „Army”, „Corrida”, „Spain”, „Vienna, Austria”, „England”, „Dance”, „Nature”, „Delattre enfants”, „Elefant Zsuzsi et Balla Éva”, „Clochards”, „Lantos”, „Lantos rue de Crimée”, „Ligeti Fanny – Vilma – Nelly”, „Ellenbogen néni”, „Taly”, „Viviane Schonfiel”, „Count Basie”, „Darius Milhaud”, „Pablo Neruda a lettres françaises”, „Nudes”, „Women”, „Czóbel-Hajdu-Szenes”, „Mme Vajda”, „Fombeure”, „Jacques Heime couturier”, „Jean Desses 1960”, „Donot”, „Lanvin”, „Balvain”, „Guy Laroche”, „René Clair”, „Quais avec M.A. Armand”, „Vasarely”, „Le Touquet”, „Brighton”, „Festival of Britain”, „Lánchíd détruit”, „Espagne”, „Angleterre”, „Status Tuileries”, „Family”, „Family Ervin”, „Moi”, „Virágok”, „Hungarian Nat. Gallery”, „Ervin statues”, „Munkák”, „Autoportraits”, „Blima”, „Családi képek”, „Moi en Haute Savoie”, „Iby & Edit”, „Serge Lifar”, „Zadkine”, „Georges Besson”, „Marcel Marceau”, „Paris auction”, „Paris, Luxembourg Gardens”, „Paris Opéra”, „Paris, Chaillot”, „Magyar Ház”, „Quais”, „France”.

1937-ben, mint oly sok művésztársa e korszakban, ő is Párizsba ment festészetet és szobrászatot tanulni az *École des Beaux-Arts*-ra. Franciaországban érte a második világháború, a német megszállás alatt csatlakozott az ellenállási mozgalomhoz ehhez kapcsolódik a *„Resistance et liberation”* elnevezésű fotódokumentuma negatívok formájában. Ez utóbbi tevékenységéért a francia állam a *Médaille de la Libération* kitüntetésben részesítette. A plakettet Yves Marton tulajdonában találhatjuk meg. Ismeretes egy, a Petőfi tiszteletére tervezett bélyeg is, mely Marton és József Stémi nevéhez kötődik.

A hagyatéknak fotóalapú részének másik nagy csoportját a vintage fotókópiák alkotják. Ezen belül fellelhetünk 235 oldalnyi kontaktmásolatot és 4761 db vintage nagyítást egyaránt (összesen 4996 reprodukció).

További 60 eredeti nagytárgyat a *Cohen Gallery* birtokol. Ez utóbbi diverzitása híven tükrözi Marton sokoldalúságát, egyaránt megtalálható a művész csaknem minden témája. Hírességek portréiból Marc Chagall, Jacques Prévert, Albert Schweitzer, női aktok, önportré, 1940. Július 14.-i utcajelenetek, magyarországi és franciaországi zsánerképek, cigányportrék, párizsi és nizzai városképek reprezentálják őt.

Pier Marton hagyatékában jellemzően a háború utáni korszak dokumentumaival találkozhatunk, míg Yves birtokában gyakran jelennek meg a 30-as és 40-es évekre még jellemző kontakt-méretű, egyes képek. Témájukban az elosztás a negatívokhoz hasonlóan fedezhető fel, így Los Angelesben inkább a személyesebb témájú képek, míg Saint Louisban a művészi értékeket képviselő tartalom van többnyire jelen.

Csatolt anyagomban, 177 reprodukción keresztül szemlélhető az a személyes dokumentum és vizuális tárgylista, amelyet családi portrék - többek között egy, a Mai Manó műtermében édesapjáról, István Preiszről készült vizit-kártya -, magyar nyelvű levél a nővérétől, Edittől 1951-ből, felesége, Márta első férjének, Rudas Georgnak iskolai index-könyve, Marton testvéreihez és Jancsihoz írt magyar nyelvű levele 1945. novemberi keltezéssel, melyben aggodalmát fejezi ki családtagjai felé azzal kapcsolatban, hogy bizonytalan a sorsuk felől, életrajzával kapcsolatos szerkesztett lapok, mások által készített plasztikák, gyermekrajzok, diplomák, születési kivonat halálotti bizonyítvány, gyászjelentők, noteszek, más művészek meghívói, alkotásai, üzenetei, újságcikkek, mint Tristan Tzara szürrealizmusról írt beszéde, Blaise Cendrars *La Fin du Monde* c., és Farkas Aladár *Vietnam* c., Martonnak dedikált kiadványai alkotnak. Továbbá Pierre Henry grafikája, Brassai pasztell képe, Marton azon véglegesített képlistája, amelyet a *Magyar Nemzeti Galéria* állított ki halála után, ugyanezen kiállítás megnyitásáról szóló, gépirással íródott értesítő levél, valószínűsíthetően Pogány Ö. Gábor, az akkori főigazgató aláírásával, Marton levele fiához, „Pierre”-hez, valamint személyes tárgyak – többek között sapka, szentek szobrai, utazási dokumentumok, szerződések, néhány levélváltás többnyire francia nyelven, fényképezőgép síkfilmes hátlapja, imakönyv, imalepel, dohánytárca.

A 40-es évektől rendszeresen szerepelt csoportos és egyéni kiállításokon, csak a legfontosabbakat említve: *Galerie Palmes*, *Circolo Fotografia Milanese*, *Galerie Maeght*, melyekhez kapcsolódó katalógusokban Louis Cheronnet és Blaise Cendrars előszavai segítik az utókor számára az események kontextualizálását. Munkáit Párizsban, Londonban, Milánóban és Budapesten is bemutatták, melyekről méltató kritika többek között a *Le Monde*, *Regard* vagy a *Lettres Françaises* hasábjain is olvasható. Ezekhez az eseményekhez kötődő nyomtatott kiadványok egy-egy példánya a hagyaték tárgyi részei.

Szerkesztője volt a *Mondo del' Artista* c. lapnak, és esperanto-bélyegtervei megjelentek a *Linguo- libro* c. lap 1937. n°1. számában. Publikált továbbá a *Képes Hét-*

ben, az *Opera, ballet, music hall* c. lapban, *Múlt és Jövő* c. zsidó irodalmi, művészeti, társadalmi és kritikai folyóiratban, *Asszonyok* c. folyóiratban, a *Párizsi Hírlap* 1939. február 11.-i száma cikket szentelt munkáinak, ahogy a *Magyar Szemle, a franciaországi magyarság hetilapja* is foglalkozott vele. A *Photorama* 1954. n°18. száma négy teljes oldalon közöl képeket a művésztől és a *Regards* 1948 n°126. számának címlapán szerepel a cigánylány-portréjával. A *Képes Világ, Coopérateur de France*, szintén közli műveit. Mindezen dokumentumok az archívum látható részei immár, melyet 280 reprodukció prezentál. A felsorolás nem a művész összes megjelenésének listázását célozza, csupán azokat a dokumentumokat említi, amelyek az eddig feltárt Pier Marton hagyatékban is megtalálhatóak. Részletes publikációs lista készítése további kutatómunkára érdemes.

Sajnos csak kevés, összesen kilenc plasztikai mű maradt a hagyatékban, ezek pontos készítési dátuma, címei további kutatómunkát kívánnak. A kilenc műről 33 reprodukció készült. A *Golem* c. gipsz, 30 cm magas mellszobor erősen megrongálódott, hiányos állapotban van, míg a többi kisebb darab hibátlanul maradt ránk. Egy lovat ábrázoló bronz érem „Via Paris 1937” feirattal, és egy másik öt részre osztott érem emberi figurákkal, három égetett kerámiás, érzéki női akt szobrocska, egy égetett kerámiás pár, egy kerámia álló férfi figura és egy tök alakú váza.

Végül 2264 azon fotóknak a száma, melyek Ervin Marton rajzait, grafikáit, festményeit, és pasztellképeit tartalmazzák. Beletartoznak pályája elején készült tanulmányrajzok, krokik, de a *Magyar Nemzeti Galériában* 1971-ben kiállított művek is. A papír vagy vászon-hordozóra készült munkák csaknem teljes egészében a Saint Louis-i hagyatékban találhatóak.

Kutatómunkám másik Saint-Louis-i célpontjaként a *Wells Fargo Art Collection*-t is szerettem volna meglátogatni, mivel gyűjteményükben egy nagyobb Ervin Marton gyűjtemény található. Az előzetes befogadói szándék papír-alapú kinyilvánítása ellenére sem tudtak fogadni, mivel modernizációs munkálatokat folytattak a gyűjteményi archívumban. Előzetes információik alapján képi dokumentumokat tárolnak a művésztől melynek provenienciája nem ismert számomra és az örökösök számára sem. Mindenképp érdemes lesz ezt a hiányt pótolni annak érdekében, hogy teljes képet kapjunk a művész hagyatékáról. A gyűjtemény kész fogadni engem, a munkálatok befejeztével. Tudomásom szerint tehát ez marad az egyik utolsó közgyűjtemény, aminek tartalma egyenlőre ismeretlen számomra.

Az Ervin Marton hagyaték hirtelen halállal távozó alkotója, egy többnyire teljesen rendszerezetlen, nagy volumenű életművet hagyott maga mögött. A fél évszázadnyi nem megfelelő körülmények között tárolt anyag várározása ugyan rongált az állomány állapotán de pozitívum, hogy a gyűjtemény relatíve egyben maradt. Éppen ideje az állományt felszínre hozni, és az azt megillető méltó módon kezelni. A két hónapnyi kutatómunka közel sem volt elég az életmű feldolgozására, hiszen csupán a képi hagyatékhoz hozzávetőlegesen hatvan százalékát sikerült

láthatóvá tenni, digitalizálni. Ebben a fázisban sem az anyag rendszerezéséről sem metaadatok hozzáadásáról nem beszélhetünk még. A hagyaték másik nagy része a művész levelezése, melyhez csak nagyon felületes hozzáférésem volt, de digitlizálásra nem voltak nyitottak az örökösök. Az írott forrás rövid tanulmányozása után, és a művész életének eddigi ismerete alapján azoban érdemes lehet a művész kommunikációját is hozzáférhetővé tenni. Ennek megvalósítása is részét képezi az örökösökkel való folyamatos együttműködésnek.

Az örökösökkel megkezdett együttműködés a hagyaték feldolgozása érdekében folytatódik, a feltárást a lehető leghamarabb szeretnénk befejezni, hogy Ervin Marton örökségét életre kelthessük, és megfelelő elismerésben részesíthessük.

Marton Ervin 1968-ban, a *Magyar Nemzeti Galériabeli* életmű kiállítására való készületek közben, váratlanul és fiatalon halt meg. Az 1968-ra tervezett kiállítás 1971-ben, mint emlékkiállítás valósulhatott meg. A katalógus és a kiállításmegnyitó szövege Pier Marton tulajdonában van. Már az eddig feltárt anyag is jól mutatja, hogy az ismertég útján haladó művész kapcsolati rendszerének feltárása, különösen magyar vonatkozásában, de franciaországi művészekhez kötődően is friss információkat hozott a felszínre. A magyar művészettörténet számára nem csak jelentős egyéni pályakép, de az emigrációs kutatások terén is érdekességet mutat s ígér még. A feltárás folytatódik.

## **6. Az ösztöndíjjal kapcsolatos gyakorlati észrevételek**

Amennyiben a kutatás több helyszínre szól, és az állomány mennyisége előre nem pontosan meghatározható, javaslom, hogy a helyek közötti repülőjegyet ne előre vásárolják meg, mert a módosíthatóság többbe kerül, és bonyolultabb, mint egy új repülőjegy megvásárlása.

Az USA-ban a szállásköltségek nagyon magasak, ha méltósággal szeretne az ember egy bútorozott szobát találni, nem a város legtávolabbi pontján, annak összege a teljes ösztöndíj összegét közelíti meg. Ennek fényében vagy az egész támogatás erre megy el, és a további munkákat a kutató a zsebéből finanszírozza, vagy egy végeláthatatlan „koldulás” és/vagy szivesség-kérés kezdődik – ha egyáltalán van kitől.

CD és DVD, mint elszámolható munkafelület idejétmúlt, javaslom ennek a helyesbítését az elszámolható tételleket listázó dokumentumban.

Rendkívül fáradtságos és megterhelő út, jó ötlet volt, hogy az Európa-USA első szakasz után egy éjszakai szállással egybekötött pihenőt iktattunk be, különösen úgy, hogy a repülő 3 órás késéssel indult. Az eltérő időzóna miatti biológiai átállással szintén sok idő semmibe vész.

Reprodukciós kódok: EM -- Ervin Marton; PHOT – Photo/fotográfia; VINT – Vintage;  
PMSL -- Pier Marton Saint-Louis; GCS -- Gabriella Cseh/kuatató; DRAW –  
Drawings/rajzok, festmények, pasztellek, grafikák; YMLA -- Yves Marton Los  
Angeles; COHENLA -- Galerie S. Cohen Los Angeles